

IŠČITAVANJE ZABORAVLJENIH KNJIŽEVNIH OPUSA

Milovan Tatarin
FENIKS. ŽIVOT I DJELO NIKOLICE BUNIĆA

(Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 2004.)

Nakon niza objavljenih studija u kojima se uglavnom bavio temama vezanim uz Slavoniju i 18. stoljeće (izdvojimo: *Od svita odmetnici*, 1997., nagrađena 1999. godišnjom državnom nagradom u području humanističkih znanosti; *Zaboravljena Oliva*, 1999.; *Bludnica i svetica, Starohrvatska legenda o Mariji Egipćanki*, 2003.), Milovan Tatarin, osječki profesor starije/stare hrvatske književnosti ponudio nam je na čitanje opus Nikolice Bunića, dubrovačkoga baroknoga pjesnika. Iako je naglasak istraživanja pomaknut prema jugu, autor ostaje dosljedan u svojoj preokupaciji djelima i piscima koji su slabo ili nedovoljno istraženi.

Naslov monografije o Nikolici Buniću višestruko je simboličan. *Feniče* je naslov spjeva o vremenu nakon potresa 1667. godine gdje će pjesnik poentirati *rasti, rasti, Dubrovniče, uz spjevanja skladna i sveta, / neumrla ko Feniče / iz pepela nikni opeta*. Tatarin će u predgovoru studije izrijekom naglasiti kako je do Bunićevih tekstova bilo gotovo nemoguće doći *jednostavno zato što su tiskana rijetko i davno (19. stoljeće), a spjev Feniče od 1668. godine nije našao hrvatskoga izdavača*. Stoga je dodatna vrijednost objavljene monografije da su u njoj prvi put u cijelosti sabrana, tiskana te

relevantno prikazana djela Nikolice Bunića.

Želeći ostaviti svjedočanstvo o događanjima nakon potresa, Nikolica Bunić će sastaviti tekst na talijanskome jeziku koji je danas poznat samo u fragmentima. Izdavanjem dnevničke proze, *Ragguaglio delle cose accadute a Ragusa dopocche fù dal terremoto distrutta l'anno 1667 a dì 6 Aprile*, Tatarin će nas provesti kroz život i vrijeme pjesnika *velike trešnje i Salomina plesa* (sintagma je ujedno i naslov uvodnoga dijela monografije). Podacima iz spomenutoga dnevnika prezentira Bunićev životopis, poklisarske misije i događaje koji su *danas iznimno važni za rekonstruiranje atmosfere koja je zavladala u gradu u prvih mjesec dana nakon potresa*, kao što su *zanimljivi i za upoznavanje pjesnika kao privatne osobe* (str. 13.).

Dvojezični ulomci iz dnevnika, na talijanskome i hrvatskome jeziku, djelomično su popraćeni i stihovima *Dubrovnika ponovljenog Jakete Palmotića Dionorića*. Komparacija je više nego osebujna obzirom na fragmentarnost sačuvane proze koja svojevrsni (sadržajni) nastavak pronalazi u dijelovima epa njegova suvremenika. Na taj način Tatarin

osvješčuje sliku vremena u kojem je nastajala i Bunićeva pjesnička djelatnost.

Donoseći podatke koje navode Serafin Crijević i Francesco Maria Appendini u svojim književnopovijesnim pregledima te upućujući na detaljan prikaz Vicka Kisića, Tatarin upozorava i na Bunićev pravni priručnik *Praxis judiciaria juxta stylum Curiae Rhacusinae* u kojemu su sakupljeni propisi procesualnog prava Dubrovačke Republike. Osim što svjedoči o sudačkoj praksi u mnogočemu na visini ondašnjih europskih država, *Praxis* govori i o pravno-političkoj (diplomatskoj) angažiranosti samoga pjesnika u poslove Republike.

Nikolica Bunić je jedan od onih koji kako i autor kaže ulaze u tako zvana "zajednička poglavlja". Unatoč dugačkom popisu imena koja su ga spominjala, od I. Đurđevića ili S. Crijevića preko Đ. Šurmina, B. Vodnika, V. Lozovine, M. Kombola do u novije vrijeme Z. Bojović, Z. Kravara ili S. P. Novaka, nerijetko je njegovo ime bilo u sjeni velikih prethodnika Ivana Gundulića i oca Ivana Bunića Vučića. Tatarin će nastojati izdvojiti svaki spomen o pjesničkom radu u 'povijestima književnosti' ali će ustvrditi da zanimljiviji kao diplomat nego kao književnik, Bunić nije našao svoje mjesto niti u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.

Unatoč 'prešućivanju' koje se uvrijedilo u književnopovijesnim proučavanjima, izgleda da je recepcija Bunićeva književnoga stvaranja u njegovom vremenu bila zamjetna. Analizirajući stihove jedne anonimne pjesme *Suze od Parnasa prolivene u smrti presvijetloga gospodina Nikolice Dživa Vučića Bunića plemenitoga vlastelina dubrovaškoga, u*

Silistriji Tatarin zaključuje da ga se u doba nastanka spomenute pjesme cijenilo više nego što to danas možemo pretpostaviti te drži da ta pjesma svjedoči da je *Nikolica Bunić među dubrovačkim pjesnicima druge polovice sedamnaestoga stoljeća zauzimao važno mjesto* (str. 47.).

Središnji dio Tatarinove monografije predstavlja analiza najopsežnijega Bunićeva pjesničkoga uratka – *Herodijada ili Glavosječenje navještitelja Jezusova Ivana Krstitelja slavnoga*. Prihvaćajući jednu od mogućnosti koju je iznio Z. Kravar (*Das Barock in der Kroatischen Literatur*, 1991.) o vremenu nastanka spomenuta teksta nakon 1667. godine, autor će pretpostaviti da je pjesnik u potresu vidio božansku kušnju kojoj je izložen Dubrovnik da bi se pročišćen od grijeha uzdigao iz pepela. U pjesmi *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju* i spjevu *Feniče* Bunić će progovoriti o strahotama potresa dok će u svom trećem djelu, u kojemu je opjevana epizoda iz Novoga zavjeta, kroz sudbinu Ivana Krstitelja prikazati nužnost prihvaćanja 'viših otajstava'. Sam pjesnik, ustvari, odgovara na pitanje što je uzrok nedaći koja je zadesila Dubrovnik? Naime, Bog iskušava one koje najviše voli te kao što je svetac za žrtvu bio nagrađen, isto će se dogoditi i *Dubrovniku* (str. 52.).

U analizi *Glavosječenja* Tatarin će izdvojiti nekoliko zanimljivih tematsko-motivskih okosnica oko kojih se gradi epilij. Znatna je amplifikacija samoga biblijskoga teksta, pogotovo u opisima likova Heroda i Salome. Posredno je uočena i inspiracija petnaestim pjevanjem *Kristijade* Junija Palmotića. No, ono što Milovan Tatarin izdvaja kao značajku *Glavosječenja*, osim svjetonazorskih

sastavnica, kršćanskih ideologema te religiozno ispravnoga oblikovanja epilija, jest mizoginija: Glavosječenje je izrazito mizogino djelo u kojem se iznose poznate invective protiv žena (str. 56.).

I dok je Herodijada *bludnica zla, jedovita, huda žena, ljuta zmija, zmija krlatica, zmija otrovna...* te je njena demonska priroda u skladu s tipologijom dobrih i zlih likova/tipova, dotle je *Bunić ipak psihološki produbio likove Heroda i Salome, uspio je dočarati njegovu (Herodovu) duševnu rascijepljenost, a Saloma nije nositelj principa zla, već primjer pohlepnosti za prolaznim dobrima (str. 66.-73.).* Upućujući na njihovu kompleksnost zaključuje: *oblikujući ih kao bojažljive, nesigurne i uplašene osobe koje ne žele tuđu smrt, autor je tim akterima podario svojevrsnu unutarnju složenost koja se manifestira kroz njihove moralne dvojbe o opravdanosti ubojstva Ivana Krstitelja (str. 75.).*

Tatarin ukazuje na baroknu poetiku koja je prisutna na svim razinama epilija, tematsko-motivskoj, stihovno-strofičkoj i žanrovskoj. Izdvaja sedam apostrofa od kojih pet naziva lamentima nad ljudskom pokvarenošću da bi ih zatim usporedio s onima u *Mandalijeni pokornici* Bunićeva oca Ivana komparativno navodeći stihove poeme i epilija.

Od ostalih seičentističkih ukrasa izdvojene su dionice koje predstavljaju baroknu sklonost pikturalnom (opisi dolaska noći Herodova rođendana i njegovih odaja, opis tamnice Ivana Krstitelja, špilje u kojoj je zasužnjen). Međutim, Tatarin je posebno naglasio Bunićev prikaz Herodove rođendanske gozbe i Salomina plesa. Govoreći o drugom pjevanju kao o najbaroknijem

zamijetit će da je samo *tankoćutni pjesnik mogao dočarati u prikazu Herodova slavlja dojam meteža, vreve, jedne bučne atmosfere u kojoj se toči vino i poslužuju birana jela...* (str. 98.).

Iako u naslovu epilija stoji ime Ivana Krstitelja, nemoguće je ne primijetiti da je lik Salome ustvari glavni nositelj radnje. Takvo mišljenje je potkrijepljeno i Tatarinovim komentarom po kojem, ako je Nikolica Bunić zaslužio da ga književna povijest pamti, onda je to *zbog vizualne živosti Salomina nastupa pred Herodom (str. 99.), nazivajući taj prizor dinamičnim, iskričavim, ali i prigušeno erotiziranim.*

Od končetuoznih postupaka izdvojit će gomilanje glagola, metaforiziranje, personifikaciju, prisutnost *acutezze*, usporedbe (štoviše, navodi njihov konkretan broj i stihove u kojima se pojavljuju). Figuri *cumulatio* (npr. gomilanje, asindeton) pretpostavlja karakterološku funkciju, a kao zoran primjer navodi Herodijadin lik – izrazito negativan (*gori, reži, trepti i preda / zubim škripje, glavom stresa*) – s napomenom da gomilanje nije samo retorički klišej već iako neznatni, ipak određeni pomak prema unutrašnjem proživljavanju likova čime se Bunić pokazuje prije svega kao barokni pjesnik. Analizu *Glavosječenja* Tatarin će zaključiti izdvajanjem epiteta kao prevladavajuće figure koja jasno ocrtava likove i njihovo mjesto na ljestvici moralnih vrijednosti. Upravo atributi određuju polarizaciju pozitivnih i negativnih likova.

'Vječni' crv koji Herodu srce *drapi*, postupci aktanata koji nisu motivirani čestim utjecajima paklenih sila (sjetimo se *Osmana*) autora će uputiti na zaključak *da se u epiliju pojavljuje misao kako*

čovjek posljedice vlastita ponašanja snosi već na zemlji (...) te je Bunić prodorom u osobni duševni svijet, progovorio i o kazni koja niti dolazi izvana niti je odgođena (Sudnji dan), nego svoje sjedište ima u čovjekovoj nutrini, u onome što bismo danas nazvali griznja savjesti (str. 110.).

Primjenom adekvatnih metodoloških i teorijskih kriterija, zapravo opovrgavajući dominantan devetnaestostoljetni sud, Tatarin uočava da ispravna religiozna tema, moralnodidaktička poruka te karakteristični seičentistički stilski postupak nisu prevladali nad unutarknjiževnim vrijednotama Bunićeva pjesmotvora.

Već je istaknuto da je dubrovački pjesnik u potresu vidio srdžbu Božju i kaznu Dubrovčanima što je posredno pretočio i u svoj književni rad. Koliko ga je taj događaj duboko potresao poglavito svjedoče pjesma *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju* i spjev *Feniče aliti srećno narećenje gradu Dubrovniku po trešnji*. Uvod u analizu ovih pjesničkih sastavaka Tatarin započinje anonimnim izvješćem iz 1667. godine (tiskano u Jakinu na talijanskom jeziku) o strahotama koje su zadesile grad. Spominje pismo Brna Đurđevića Stijepu Gradiću u kojem se aludira na Sudnji dan, navodi ulomak Luje Vojnovića gdje se pripovijeda o Bunićevoj poklisarskoj odluci te dodaje i samo pjesnikovo pismo koje je uputio bratu Saru mjesec dana prije smrti. Kroz povijesna svjedočanstva nas uvodi u očitu pretpostavku da Bunić nije samo vraćao dug katolički orijentiranom vremenu.

Kontekstualizirajući nastanak pjesme *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnju*, izdvajajući njezinu formalnu strukturu, Tatarin će se prisjetiti i ranije nastalih

tuženja – na primjer *Tužba grada Hjeropolima* (M. Marulić), *Tužba grada Budima* (M. Vetranović) – tako navedena pjesma postaje iskaz povjerenja u Božju providnost, (...) utjeha (str. 125.).

Središnji dio monografije završava prikazom spjeva *Feniče aliti srećno narećenje gradu Dubrovniku po trešnji* koji je napisan za vrijeme prve poklisarske misije u Tursku, godinu dana nakon potresa.

Ono što se zapaža jest da je Tatarin u ovome dijelu jedan dio stihova usporedio sa stvarnim zbivanjima kao i sa samim zapisima iz dnevničke proze. Što znači da se iz takvoga proznoga uratka ne iščitavaju samo biografski podaci već da je *Nikolica Bunić u stihove zapravo prenosio ono o čemu je pisao u prozi na talijanskome jeziku* (str. 129., istaknula S. L.). Obzirom da je hrvatska književnosti 17. stoljeća uglavnom sagledavana kroz četiri 'kanonizirana' žanra (ep, lirika, melodrama, poema) primat nastanka proznoga teksta koji se u određenom segmentu literarizirao povlači za sobom pitanja i genoloških odrednica epohe. Ipak, ukazujući na vezu s epom Jakete Palmotića Dionorića *Dubrovnik ponovljen*, na kraju usporednoga slijeda stihova iz spjeva i epa, autor (navodeći i mišljenje P. Pavličića) zaključuje o onodobnom nadređenom položaju epike nad prozom: *tada je to moglo biti samo epsko djelo, jer je za onodobnoga pjesnika naracija u stihu imala generički više mjesto nego proza* (str. 149.). Želeći svoje intimne pobude i važnost zbiljskih događaja iskazati kroz književnost Bunić se morao poslužiti i pogodnijim, 'plemenitijim' medijem.

Unatoč učestalom skepticizmu prema estetskoj dimenziji i nerijetkom isticanju didaktičnosti u prethodnim istraživanjima, Tatarin je uspio istaknuti pjesničko svjedočanstvo o jednom vremenu kao i literarnu stranu spomenutih djela. Utječući se riječima Bunićeva suvremenika on će zaključiti da je riječ o *književniku kojem "lovor sved izbrani cavtijaše vrhu čela"* (str. 152.).

Drugi dio monografije koncipiran je nešto drugačije. Donosi po datumima sažet životopis od 1635. do 1678. godine, bibliografiju te literaturu o Nikolici Buniću što je obzirom na raspršenost građe značajan pomak. Rukopisi i tiskana izdanja pjesama Nikolice Bunića ukazuju na zanimljiv podatak. Dok se u dvanaest različitih institucija nalazi oko dvadeset rukopisnih svežnjeva Bunićevih tekstova dotle je poznato samo sedam tiskanih izdanja od kojih su čak tri ulomci iz većih cjelina¹ Stoga je vrlo važan doprinos Tatarinova rada objavljivanje tiskom u drugom dijelu monografije sljedećih djela Nikolice Bunića: pjesma *Grad Dubrovnik vlastelom u trešnjju*; spjev *Feniče aliti srečno narečenje gradu Dubrovniku po trešnjji*; epigram na latinskom i pjesma na hrvatskom jeziku u slavu Juniju Palmotiću autoru *Kristijade: In laudem illustrissimi domini d. Lunii de Palmotta Christiados auctoris*; U slavu presvijetloga gospodina g. Junija Palmotića, autora *Kristijade* kao i epilij *Herodijada ili Glavosječenje navještitelja Jezusova Ivana Krstitelja slavnoga*. Iako navedeni naslovi

predstavljaju cjelinu opusa važna je i autorova napomena da su u monografiji zabilježeni samo oni rukopisi koje je sam vidio te nije isključeno da *negdje postoji još koji, pa je u tome smislu popis podložan dopuni* (str. 181.).

Valja spomenuti i indeks osobnih imena, zemljopisnih naziva i pojmova kao i rječnik manje poznatih riječi koji otvaraju mogućnost čitateljeva neposrednoga ulaska u tekst, lakšega razumijevanja i samostalnoga prevladavanja jezične barijere.

Monografija će završiti čitavim nizom priloga te će čitatelj biti upoznat i s izgledom na primjer naslovne stranice prve Bunićeve tiskane knjižice iz 1667. godine, nizom prijepisa koji se čuvaju u samostanskim i ostalim arhivima iz pera fra Lovra Cekinića, Miha Džona Rastića, don Luke Pavlovića, Stjepana Marije Tomaševića ili Klementa Rajčevića. Posebno se stilizacijom rukopisa izdvaja faksimil spjeva *Feniče*.

Predstavljena u izdanju Nakladnoga zavoda Matice hrvatske monografija posvećena životu i djelu Nikolice Bunića doista nosi primjeren naslov. Iznoseći relevantne biografske podatke, smještajući pjesnika u konkretan književno-povijesni kontekst, analizirajući primjerenim metodološkim i tekstološkim instrumentarijem stihovni ali i prozni korpus te u cijelosti objavljujući do sada poznata Bunićeva djela, možemo ustvrditi da Milovan Tatarin pridonosi ponovnom ('iz pepela') rađanju jednoga zametnutoga sedamnaestostoljetnoga dubrovačkoga feniksa.

¹ Osmo tiskano izdanje nekoga Bunićeva teksta nalazi se u trećoj knjizi *Hrvatske književne baštine* (Ex Libris, Zagreb 2004.). S popratnim tekstom M. Tatarina (*Epilij Nikolice Bunića o svetom Ivanu Krstitelju*, str. 311-314) objavljeno je *Glavosječenje*, str. 315-344.